

3.<https://cbd.minjust.gov.kg/203948/edition/850651/kg>

4.https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30967783&pos=6;-106#pos=6;-106

5.Мырзанаева М.К. Жогорку окуу жайларда мамлекеттик тилди окутууда кесипке багыттоочу тексттердин мазмуну жана максаты // Ж.Баласагын атындагы КУУнун жарчысы, 2019, №3, 9-б.

6.Мырзанаева М.К. Кыргыз тилин окутууда иш кагаздарынын тексттери менен иштөө // Ж.Баласагын атындагы КУУнун жарчысы, 2020, №3, 20-б.

7.Асипова Н.А., Баялиева А.С., Курманбек кызы Мира. Студенттердин өз алдынча иштерди аткаруудагы чыгармачылык маселесин калыптандуруунун психологиялык педагогикалык маселелери. Ж.Баласагын атындагы КУУнун жарчысы, 2024, №1, 20-б.

УДК 373.31(575.2)(04)

DOI 10.58649/1694-8033-2024-3(119)-210-215

Нусупова Г.Ш.

Таштан Эрматов атындагы Бишкек музыкалык-педагогикалык колледжи

Нусупова Г.Ш.

Бишкекский музыкально-педагогический колледж имени Таштана Эрматова

Nusupova G.Sh.

Bishkek Musical and Pedagogical College named after Tashtan Ermatov

БАШТАЛГЫЧ МЕКТЕПТЕ ОКУУ ЖАНА ЖАЗУУДАГЫ КЫЙЫНЧЫЛЫКТАРДЫН СЕБЕПТЕРИ

ТРУДНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПИСЬМУ И ЧТЕНИЮ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ DIFFICULTIES IN LEARNING TO WRITE AND READ IN PRIMARY SCHOOL

Кыскача мүнөздөмө: Макалада башталгыч мектепте окуу жана жазуу маанилүү экендиги, анткени алар башка сабактарды өздөштүрүүгө жана жалпы көндүмдөрдү өнүктүрүүгө негиз болоору баяндалган. Башталгыч мектепте окуганды жана жазганды үйрөнүүдөгү кыйынчылыктар ар кандай факторлордон, анын ичинде дислексиядан, дисграфиядан, тил билгичтиктеринин начардыгынан жана көрүү же угуу процессинде көйгөйлөрдөн улам келип чыгышы мүмкүн экендиги жөнүндө кеп болот. Бала окуу жана жазуу көндүмдөрүн өздөштүрсө, өзүнө ишенүүнү жана өз алдынча үйрөнүү жөндөмү өсөт. Бул көндүмдөрдү өздөштүрүүдөгү ийгилик анын жөндөмүнө болгон ишенимин өрчүтүүгө негиз экендиги айтылган. Окутуунун методдору жана технологиялары менен окуучулардын жаш курагынын жана функционалдык мүмкүнчүлүктөрүнүн ортосундагы дал келбестик окууну жана жазууну үйрөнүүдө кыйынчылыктарды жаратуучу дагы бир фактор экени белгиленген. Мектеп, мугалим, ата-эне бул көйгөйлөргө даяр болуп, балдарга жардам берип, эң негизгиси көйгөйлөрдү чечүүдө туура чечим кабыл алуу керек экендиги көрсөтүлгөн. Башталгыч мектепте окуучулардын окууну жана жазууну үйрөнүүдөгү кыйынчылыктарды азайтууда ар түрдүү ыкмаларды пайдаланууга болоору белгиленген.

Аннотация: В статье говорится о том, что чтение и письмо важны в начальной школе, поскольку они создают основу для освоения других предметов и развития общих навыков. Трудности в обучении чтению и письму в начальной школе могут быть вызваны множеством факторов, в том числе дислексией, дисграфией, плохими языковыми навыками и проблемами со зрением или слухом. Когда ребенок осваивает навыки чтения и письма, у него развивается уверенность в себе и способность учиться самостоятельно. Считается, что успех в овладении этими навыками является основой развития уверенности в своих силах. Отмечено, что еще одним фактором, вызывающим трудности в обучении чтению и письму, является несоответствие методов и технологий обучения возрасту и функциональным возможностям учащихся. Показано, что школа, педагог и родители должны быть готовы к этим проблемам, помогать детям, а главное, принимать правильное решение в решении возникших проблем. Отмечается, что для снижения трудностей учащихся в обучении чтению и письму в начальной школе можно использовать различные методы.

Abstract: The article states that reading and writing are important in primary school because they form the basis for mastering other subjects and developing general skills. It is said that difficulties in learning to read and write in primary school can be caused by many factors, including dyslexia, dysgraphia, poor language skills, and vision or hearing problems. When a child masters reading and writing skills, he or she develops self-confidence and the ability to learn independently. It is believed that success in mastering these

skills is the basis for developing self-confidence. It is noted that another factor causing difficulties in learning to read and write is the inconsistency of teaching methods and technologies with the age and functional capabilities of students. It is shown that the school, teacher, and parents should be prepared for these problems, help children, and most importantly, make the right decision in solving the problems that have arisen. It is noted that various methods can be used to reduce students' difficulties in learning to read and write in primary school.

Негизги сөздөр: башталгыч класстарда; окуу жана жазуу; факторлор; дислексия; дисграфия; кыйынчылыктар; көндүмдөр; технологиялары; функционалдык; ыкмалар.

Ключевые слова: в младших классах; чтение и письмо; факторы; дислексия; дисграфия; трудности; навыки; технологии; функциональные возможности; методы.

Keywords: in elementary grades; reading and writing; factors; dyslexia; dysgraphia; difficulties; skills; technologies; functional capabilities; methods.

Окуу жана жазуу – бул башталгыч мектепте негизги көндүмдөр. Бул бардык жогорку психикалык функцияларды – көңүл бурууну, кабыл алууну, ан-сезимди, ой жүгүртүүнү – ишмердүүлүктүн бирдиктүү структурасына бириктирген эң татаал интегративдик жөндөмдөр. Окуу – билимди куруунун ачкычы, ал эми биринчи класстын окуучусунун билимин өнүктүрүү – күчтүү окурманды калыптандыруунун ачкычы. Окууну жана жазганды үйрөнүү – бул мектептеги окуунун эң маанилүү бөлүгү жана баланын интеллектуалдык жана маданий өнүгүүсү үчүн маанилүү. Бул процесстер баланын акыл-эсинин активдүү катышуусун талап кылат, анын концентрация, көңүл буруу, эс тутум жана ой жүгүртүү сыяктуу когнитивдик жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүшүнө өбөлгө түзөт. Окуу жана жазуу заманбап дүйнөдө баарлашуунун негизги каражаты болуп саналат. Мындай көндүмдөр балага өз оюн жана идеяларын айтууга, башка адамдардын пикирин түшүнүүгө жана ар кандай кырдаалдарда натыйжалуу баарлашууга жардам берет. Бала окуу жана жазуу көндүмдөрүн өздөштүрсө, өзүнө ишенүүнү жана өз алдынча үйрөнүү жөндөмү өсөт. Бул көндүмдөрдү өздөштүрүүдөгү ийгилик анын жөндөмүнө болгон ишенимин өрчүтүүгө негиз боло алат.

Башталгыч класстарда окууда жана жазууда кыйынчылыктар – "кайдыгерлик", "начар даярдык" же баланын жакшы окуганды жана жазганды үйрөнүүнү каалабагандыгы. "Тажрыйба көрсөткөндөй: эгерде кыйынчылыктар өз убагында байкалса, туура жардам тактикасы колдонулса, бала көйгөйлөр менен күрөшүп, нормалдуу түрдө окуй алат. Бул анын физикалык жана психикалык саламаттыгын сактоого, тынчсыздануу жана коркуу сезиминен арылууга мүмкүндүк берет" [1].

"Адамга талапты канчалык көп койсон, анын адамдык беделин ошончо көп урматта" – дейт А.С.Макаренко. Албетте, бул функционалдык жактан жетиле элек, татаал жөндөмдөрдү өздөштүрүүгө даяр эмес балдар бар, мындай учурларда методологиянын ыраатсыздыгы, мүмкүнчүлүктөрдүн талапка жооп бербегендиги дагы чоң терс таасирин тийгизет. Кандайдыр бир чондордун жардамы (мугалимдер да, ата-энелер да) баланын кыйынчылыктарына кандай мамиле кылганынан, алардын себебин түшүнүп-түшүнбөгөнүнөн жана балага кантип жардам берүү керек экенине жараша болот. Андыктан "Мектептеги кыйынчылыктар" жана "жетишпегендик" түшүнүктөрүн бөлүп кароо керек.

Башталгыч мектепте окуганды жана жазганды үйрөнүүдөгү кыйынчылыктар ар кандай факторлордон, анын ичинде дислексиядан, дисграфиядан, тил билгичтиктеринин начардыгынан жана көрүү же угуу процессинде көйгөйлөрдөн улам келип чыгышы мүмкүн. Бул кыйынчылыктарды чечүү үчүн баа берүү жана жардам үчүн кесиптик жардам издөө маанилүү. Окууну жана жазганды үйрөнүүдөгү кыйынчылыктарды белгилөө үчүн (эреже катары, үйрөнүүнү эрте баштоо менен - 5 жашка чейин) "өнүктүрүү дислексиясы" термини бар. Кээде начар окуу же начар жазуу деген термин билим берүүнүн баштапкы баскычтарында жазууну жана окууну үйрөнүүдөгү кыйынчылыктарды көрсөтүү үчүн колдонулат. Баланын жашоосунун жана өнүгүүсүнүн социалдык-маданий шарттары окууну жана жазууну үйрөнүүдөгү кыйынчылыктардын өнүгүшүнө олуттуу таасирин тийгизиши мүмкүн. Баланын өнүгүүсүндөгү көңүл буруунун жетишсиздиги көбүнчө сүйлөөнүн бузулушуна же калыптанбай калышына, кыймыл-аракетти координациялоо жөндөмүнүн жана иш-аракеттерди уюштуруунун жетишсиздигине алып келет.

"Дислексия" жана "дисграфия" терминдери окуу жана жазуу бузулууларын мүнөздөйт, ошондуктан бул жөндөм жаңыдан калыптанып жаткан этаптарда колдонулушу мүмкүн эмес. Чындыгында 1-3-класстын окуучуларына «дислексия» же «дисграфия» диагнозун коюуга болбойт (бул көндүмдөрдүн активдүү калыптануу мезгили). Практикада мугалимдерден: "Аны үйрөтүү мүмкүн эмес... ал дислексик" деп угабыз... Дагы бир жолу баса белгилей кетели: дислексия окууну

жана жазганды үйрөнө албоо эмес, окуу жана жазуу процессинин бузулушу. Дислексия сөздөрдү окуу, жазуу жана түшүнүү кыйынчылыгына алып келиши мүмкүн. Биринчи класста бул негизги окуу жана жазуу көндүмдөрүн өздөштүрүүсүнө таасирин тийгизет жана окууну татаалданып жана баланын өзүнө ишенимине таасирин тийгизет.

Көптөгөн балдар үчүн окуудагы көйгөйлөр академиялык ийгиликке алып келбейт, тескерисинче, жогорку окуу көрсөткүчтөрү, айрыкча, билим берүүнүн биринчи жылында, эбегейсиз чон стресс жана өтө жогорку функционалдык чыгымдар аркылуу жетишүүгө болот. Баланын окуусундагы көйгөйлөр – бул мугалимдердин жана ата-энелердин өзгөчө көңүл бурбаганынан келип чыгат. Мектеп практикасында окуудагы ийгиликсиздик көбүнчө баланын жетишсиз аракетинен, жалкоолуктан ж.б. бир катар себептерден болушу мүмкүн. Мисалы: 1-класска бара жаткан балдардын 90%дан ашыгы билим берүү мотивациясы абдан жогору жана чындап эле мектепке барып, мектепте окугусу келет. Биринчи айларда алардын ар бири аракет кылышат, бирок декабрь айынан баштап алардын 60%дан ашыгы окугусу келбейт. Анткени, кыйынчылыктар табигый түрдө жаралат. Окуу – бул жашоонун жаңы шарттарын, иштин жаңы түрүн, жаңы жүктөрдү жана жаңы талаптарды билдирет. Мектеп, мугалим, ата-эне бул көйгөйлөргө даяр болуп, балдарга жардам берип, эң негизгиси көйгөйлөрдү чечүүдө туура чечим кабыл алуу керек. Мугалимдер жана ата-энелер баланын окуудагы жетишкендиктерин ар тараптан колдоого алат. Бул колдоо, мотивация, үй тапшырмаларына жардам берүү, үзгүлтүксүз баарлашуу, мектеп иш-чараларына катышуу жана убакытты туура пайдалануу жана өзүн-өзү тартипке салуу сыяктуу маанилүү көндүмдөрдү үйрөтүүнү камтыйт.

Баса, белгилей кетчү нерсе, өтө эрте (4–5 жашында) өз алдынча басма тамгалар менен окуп жана жаза баштаган балдар бар. Албетте, мындай учурларда баланын кызыгуусун колдоо жана ага жардам берүү максатка ылайыктуу. Бул этапта көңүл бурууну, сүйлөө, кыймыл-аракетти, визуалдык кабылдоону, эс тутумду ж.б. өнүктүрүүчү тапшырма-оюндардын бардык варианттары абдан пайдалуу. Бирок көбүнчө ата-энелер “бала бардык тамгаларды билет, бирок окугусу келбейт” деп нааразы болушат.

Окутуунун методдору жана технологиялары менен окуучулардын жаш курагынын жана функционалдык мүмкүнчүлүктөрүнүн ортосундагы дал келбестик окууну жана жазууну үйрөнүүдө кыйынчылыктарды жаратуучу дагы бир фактор болуп саналат. Жазуу да окуу сыяктуу өтө татаал интегративдик иш, анын ичинде көңүл буруу, кабыл алуу, ыктыярдуу жөнгө салуу жана активдүүлүктү көзөмөлдөө, нерв-булчундук жөнгө салуу, кол-көздү координациялоо жана башка функциялар кирет. Эрте жаза баштаган балдар калемди туура эмес кармашат, булчуңдары катуу чыңалууга дуушар болушат, кол жазмалары туруктуу бузулат жана тамгаларды анализдөөдө кыйынчылыктар болот. Мындай карама-каршылыктын жаралышына мисалы, башталгыч мектептерде колдонулуп келе жаткан үзгүлтүксүз жазууну үйрөтүү ыкмасы болуп саналат. Бул ыкма булчуңдардын функционалдык жетилген эместигин да, колдун сөөктөрүнүн жана манжалардын түзүлүшүн, графикалык кыймылдардын нерв-булчундун жөнгө салынышынын кемчилигин да эске албайт. Сөздөрдү жазууда тамгаларды жаза билүүгө гана эмес, аларды таза жазуу, тамгалардын аралыктарын туура сактоо, бири-бирине туура улап кошуп жазуу, баш жана кичине тамгаларды өз эреже — өлчөмдөрүнө жараша туура тартып жазуу, алардын дептердеги сызыкка тикесинен жана туурасынан туура орун алуу, жайгашуу учурлары өзгөчө эске алынат [2].

Жазуунун психофизиологиялык түзүлүшүн бузат, биомеханикалык жактан ылайыксыз кыймылдарды жасоону талап кылат, демди кармагандыктан гипоксия пайда болот ж.б. натыйжасы начар кол жазма, жазуу көндүмдөрүнүн натыйжасыз жана узак мөөнөттүү өнүгүүсү гана эмес, ошондой эле ашыкча функционалдык жана эмоционалдык стресс, пайда болгон мектеп көйгөйлөрүнүн негизин, тынчсыздануунун күчөшү жана көбүнчө невроз сыяктуу ооруларга алып келиши мүмкүн.

Ден-соолуктун кескин начарлашына алып келүүчү дагы бир коркунуч фактору окуу процессинин интенсификациясы жана рационалдуу эмес уюштурулушу болуп саналат. Анын үстүнө интенсификация ар кандай жолдор менен жүрөт. Биринчиси эң айкын (ачык) – окуу сааттарынын санын көбөйтүү (сабак, класстан тышкаркы иштер, ийримдер ж.б.). Көптөгөн эксперттер, атап айтканда, бул көндүмдөрдү өнүктүрүүнүн баштапкы этаптарында окуу жана жазуу кыйынчылыктардын себеби кептин өнүгүүсүнүн ар кандай бузулуулар болушу мүмкүн деп эсептешет. Окуу жана жазууда кыйынчылыктары бар балдардын сүйлөө өнүгүүсүн изилдөөдө алар негизинен кептин сенсомотордук жагын өнүктүрүүнү, тилди талдоо жөндөмдөрүн, кептин грамматикалык түзүлүшүн, сөз жасоо процесстерин, кептин өнүгүүсүнүн азыркы деңгээлин изилдешкен. Бул өзгөчө компоненттердин бузулушу же өнүкпөгөнү жазуу жана окуу көндүмдөрүн калыптандыруунун бузулушуна алып келиши мүмкүн экендиги далилденген.

Бирок, окуу жана жазуу көндүмдөрүн өнүктүрүүнүн баштапкы этаптарында маанилүү роль ойногон иштөө эс тутумунун бузулушу жана көңүл бурууну уюштуруу, маалыматты сактоо жана калыбына келтирүү көйгөйлөрү көп учурда кептин өнүгүү проблемалары жана фонематикалык кабыл алуунун жетишсиздиги менен чаташтырылат. Кыйынчылыктар ошондой эле кыска мөөнөттүү эс тутумдун бузулушу же иштөө эс тутумунун ашыкча жүктөлүшү менен да байланыштуу болот.

Баланы окууга жана жазууга үйрөтүүдө алардын кеп ишмердүүлүгүнүн өнүгүүсү башкы ролду ойнойт, т.а. сөз байлыгы кеңээт, сүйлөм түзүү ыгына, синтаксистик конструкциялардын түрдүү багыттарын колдонууга жетише алат. Жазууга машыгууда акырындап бала өзүнүн оюн кепте жана анын формаларынын түрдүү багыттарында берүүгө калыптанат [3].

Демек, окуу процесси өтө татаал, тамгаларды ажырата билүү жана атоо жөндөмү (бала бардык тамгаларды эстей албай калат) бул процесстин бир гана элементи. Айрым учурда бала окууга аргасыз болуп, сөздүн башында бир же эки тамганы айырмалап, анан бул сөздү болжолдоого аракет кылат. Ал тааныш жомокту «окуп жатканда» бул такыр кыйын эмес, бирок ушундай жол менен акылга сыйбаган, натыйжасыз окуу механизми калыптанат. Баланы кайра окутуу абдан кыйын болот жана мүмкүн эмес, бул окуу кыйынчылыктары өмүр бою калышы мүмкүн. Окуу жылынын жыйынтыгында эксперименттик класстарда бул сыяктуу иш тажрыйбаларды жогорку деңгээлде жүргүзүү тууралуу балдарга жайкы каникулда кандай тапшырмаларды аткаруу керектигин жөнөкөй тил менен түшүндүрүп берүүсү зарыл [6].

“Китеп окуу – баланын ой жүгүртүүсүн өстүрөт, кабыл алуусун кеңейтет, көңүл буруусун тереңдетет, акыл-ой ишмердүүлүктөрүнүн өнүгүшүн өнүктүрүүгө жол ачат” [4]. Башталгыч мектепте окуу жана жазуу маанилүү роль ойнойт, анткени алар башка сабактарды өздөштүрүүгө жана жалпы көндүмдөрдү өнүктүрүүгө негиз болот. Окуу балдардын айланасындагы дүйнөнү түшүнүүгө жардам берип, алардын фантазиясын өстүрөт жана сөз байлыгын кеңейтет, ал эми жазуу алардын оюн билдирүү жана идеяларды түзүү жөндөмүн өрчүтөт. Башталгыч класста окуучулардын айлана-чөйрөнү таанып билүүсүндө окуу негизги ролду ойнойт, анткени ал балдарга дүйнөнүн ар кандай аспектилерин: тарых, илим, маданият, искусство жана башкалар жөнүндө билүүгө мүмкүндүк берет. Окуу аркылуу балдардын көз карашы кеңейип, критикалык ой жүгүртүүсү өсөт.

Ооба, китеп окуу балдардын ой жүгүртүүсүн, фантазиясын өнүктүрүүдө негизги ролду ойнойт, анткени ал балдарга ар кандай дүйнөгө сүнгүп, укмуштуу окуяларды башынан өткөрүүгө жана түрдүү каармандар менен таанышууга мүмкүнчүлүк берет. Китептер аркылуу балдар өздөрүн каармандардын ордуна элестетип, өз аңгемелерин түзө алышат, бул чыгармачылыкты жана ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө жардам берет. Башталгыч мектепте окуу абдан маанилүү, анткени ал өмүр бою ийгиликтүү окуу үчүн негиз болуп саналат. Критикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрөт, сөз байлыгын кеңейтет жана жазуу көндүмдөрүн жакшыртат. Мындан тышкары, китеп окуу балдардын түрдүү дүйнөгө сүнгүп, фантазиясын өнүктүрүүгө жардам берет. Китеп окуу балдардын ой-чабытын жана чыгармачылык ой жүгүртүүсүн өстүрөт.

К.Д. Ушинский – эң биринчи эле сөз менен ойлоонун органикалык байланышын алган. Ошонун негизинде ар бир сөздүн конкреттүү маанисин баланын ойлоо сезимине жеткирүүнү, ал сөз кандай мааниде тургандыгын балага анык татууну койгон [5]. Демек, бала ар кандай окуяларды элестетип, китеп каармандарынын жоруктарын баштан кечирип, өздөрүнүн аңгемелерин жарата алышат, бул алардын фантазиясынын жана чыгармачылыгынын өнүгүшүнө өбөлгө түзөт.

Жаш балдардын дислексиясын дарылоо көбүнчө логопедияны, окуу жана жазууну үйрөтүүнү жана ар бир баланын муктаждыктарына жекече мамиле жасоону камтыйт. Машыгууну эрте баштоо жана бул тармакта тажрыйбалуу адис менен иштөө маанилүү.

Башталгыч мектеп жашындагы балдардын дислексиясын оңдоо төмөнкүлөрдү камтышы мүмкүн:

1. Логопед адиси менен жеке сабактар.
2. Маалыматты иштетүүнүн мультисенсордук ыкмаларын колдонуу.
3. Фонематикалык аң-сезимди өнүктүрүүгө багытталган ыкмаларды колдонуу менен окууга үйрөтүү.
4. Китептерди окуу үчүн аудио китептерди жана электрондук китептерди колдонуу.
5. Баланын өнүгүү деңгээлине ылайыктуу жеке окутуу ыкмаларын колдонуу.

Башталгыч мектепте окуучулардын окууну жана жазууну үйрөнүүдөгү кыйынчылыктарды азайтууда төмөндөгү ыкмаларды пайдаланууга болот:

1. Үн чыгарып окуу: Балдар класска үн чыгарып окуй турган иш-аракеттерди уюштуруу. Бул алардын сүйлөө жөндөмүн жана ишенимин өнүктүрүүгө жардам берет. Башталгыч мектепте үн чыгарып окуу жана түшүнүү көндүмдөрүн өнүктүрүүдө негизги ролду ойнойт. Бул балдарга алардын

сүйлөөсүн жакшыртууга, сөз байлыгын кеңейтүүгө жана сүйлөмдүн түзүлүшүн түшүнүүгө жардам берет. Мындан тышкары, угуу кабылдоосу менен элестетүүнүн өнүгүшүнө өбөлгө түзүп, тыбыштар менен тамгалардын байланышын бекемдейт. Үн чыгарып окуу учурунда текстти талкуулоо, суроо берүү жана окуунун негизиндеги оюндарды ойноо сыяктуу окуунун бул ыкмасын пайдалануу үчүн ар түрдүү иш-аракеттерди киргизүү маанилүү.

2. Интерактивдүү китептер: Окуу тажрыйбасын кызыктуу кылуу үчүн интерактивдүү китептерди же оюндарды пайдалануу керек. Интерактивдүү китептер башталгыч мектептерде окууга үйрөтүү үчүн сонун курал боло алат. Ошондой эле китептерге үн жана анимация эффекттерин киргизүүгө болот. Мындай процесстер окуучулар үчүн кызыктуу жана жагымдуу болот.

3. Үйдө окууга колдоо көрсөтүү: Окуу көндүмдөрүн бекемдөө жана сөз байлыгын кеңейтүү үчүн ата-энелерди үйдө балдары менен бирге окууга шыктандыруу керек. Балдарга материалды үйрөнүүгө жардам берүү үчүн негизги түшүнүктөрдү жана көндүмдөрдү түшүндүргөн, үйрөтүүчү видео-баяндарды колдонууга болот. Окуучулардын жана алардын ата-энелеринин ортосунда прогресске мониторинг жүргүзүү жана көйгөйлөрдү чечүү үчүн кайтарым байланыш системасын түзүү пайдалуу.

4. Темалар боюнча жазуу: Башталгыч мектепте тема боюнча жазуу коммуникацияны, тилди жана ой жүгүртүү жөндөмүн өнүктүрүүдө негизги ролду ойнойт. Балдарга өз оюн так жана ынанымдуу айтууга жардам берет, чыгармачыл ой жүгүртүүсүн өнүктүрөт жана жазуу сабаттуулугун жогорулатат. Ошондой эле, темаларды жазуу аркылуу балдар өз идеяларын түзүүгө жана белгилүү бир тема боюнча өз ойлорун системалуу берүүгө үйрөнө алышат. Балдарды кызыктырган темалар жөнүндө жазууга уруксат берип, алардын баштарынан өткөргөн окуяларын, сүрөттөп жаздырууга болот. Башталгыч класстын темаларын жазууда жөнөкөй тилди колдонуу, текстти түшүнүктүү абзацтарга бөлүү, мисалдарды жана иллюстрацияларды киргизүү, балдарга өз оюн жана сезимдерин билдирүүгө мүмкүнчүлүк берүү маанилүү.

5. Пикир: Башталгыч мектепте пикир жазуу – бул мугалимдин окуучунун жазуусу боюнча конструктивдүү сын-пикирлерин жана кеңештерин берүү процесси. Бул окуучунун жазуу көндүмдөрүн өркүндөтүүгө, каталарды оңдоого жана тилди түшүнүүгө жардам берет. Балдар жазуу көндүмдөрүн кантип өркүндөтүү керектигин түшүнүү үчүн орфография, грамматика жана сүйлөмдүн түзүлүшү боюнча пикир жазуу керек. Башталгыч мектепте пикирлер окуучулардын өнүгүүсүнө жардам берет. Муну жекече баарлашуу, тактага жазуу, баалоо жана ар бир окуучунун жетишкендиктери тууралуу класста үзгүлтүксүз талкуулоо аркылуу ишке ашырууга болот. Кенже мектеп окуучуларынын каллиграфиялык сапатын жакшыртуу менен бирге мугалим дайыма окуучулардын таанып-билүү жөндөмдүүлүктөрүн эсепке алууга тийиш [7].

Демек, башталгыч мектепте окуганды жана жазганды үйрөнүүдө кыйынчылыктардын келип чыгышы ар кандай себептер менен байланыштырылышы мүмкүн: жашоо шарты жана билим берүүнү уюштуруу, индивидуалдык жана курактык өнүгүү өзгөчөлүктөрү жана баланын ден-соолугунун абалы. Окуучулардын окуу жана жазуу көндүмдөрүндөгү кыйынчылыктарды жеңүү чыдамкайлыкты жана системалуу иш алып барууну талап кылат. Мугалимдер ар бир окуучунун жөндөмүнүн деңгээлиндеги айырмачылыктарды жана кызыкчылыктарды эске алуу менен, дифференциалдык мамиле кылып, колдоо көрсөтүү зарыл. Дене түзүлүшүнүн туура өсүшү үчүн үзгүлтүксүз көнүгүү, күнүмдүк окуу жана жазуу иш-аракеттерин жүргүзүү алардын калыптануусуна чоң таасир тийгизет. Окуучулардын жетишкендиктерин баса белгилеп, окуу жана жазуу көндүмдөрүн өнүктүрүүдөгү аракети жана ийгиликтерин үчүн балдарды шыктандырып, ата-энелер менен тыгыз иш алып баруу керек. Эгер окуучуларда олуттуу кыйынчылыктар болсо, кошумча жардам жана колдоо көрсөтүү үчүн атайын адистерге кайрылып кеңеш алууга зарыл.

Колдонулган адабияттар

1. Безруких М.М. Трудности обучения в начальной школе. – Москва, 2009, 4 с.
2. Кыргыз Республикасынын окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн жалпы билим берүүчү уюмдарынын 1-4-класстары үчүн “Кыргыз тили жана адабий окуу” предметтик стандарты. – Бишкек, 2022, 2-бөлүм, 2.4. Программалардын мазмунун, 15-б.
3. Сакиева С.С. Башталгыч класстарында эне тилин окутуунун методикасы (Педагогика жана башталгыч билим берүү бөлүмүндө сырттан окуган студенттер үчүн методикалык көрсөтмө). – Жалал-Абад, 2001, 68-б.
4. Рысбаев С. Баланын китеп окуусун уюштуруу технологиялары. – Бишкек, 2022, 114-б.
5. Осмонкулов А., Башталгыч класстарда кыргыз тилин окутуу методикасынын тарыхынан. – Бишкек, 2010, 446-б.

6. Жуматаева А.С., Сейдалиева Г.А. Кенже окуучуларга класстан сырткаркы иштерде экологиялык тарбиялоону жүргүзүү // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы, 2023, №2 (114) , 349-357-66.

7. Юсупова А.М., Кенжекулова А.А. Кенже мектеп окуучуларына каллиграфияны үйрөтүүдөгү кээ бир методдору // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы, 2023, №2 (114), 378-384-66.

УДК 37.015. 324. 2

DOI 10.58649/1694-8033-2024-3(119)-215-218

Нужный В.А.

Ж. Баласагын атындагы КУУ

Нужный В.А.

КНУ имени Ж. Баласагына

Nujnyi V.A.

KNU named after J. Balasagyn

**МУГАЛИМДЕРДИН ЖАНА ОКУУЧУЛАРДЫН КӨЗ КАРАШЫ МЕНЕН ОКУУДАГЫ
ЖЕТИШПЕСТИКТИН СЕБЕПТЕРИ ЖАНА АЛАРДЫ ЖЕҢҮҮ ЖОЛДОРУ
ПРИЧИНЫ НЕУСПЕВАЕМОСТИ В УЧЕБЕ И ПРОБЛЕМЫ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ
С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ УЧИТЕЛЕЙ И УЧАЩИХСЯ
THE REASONS FOR ACADEMIC FAILURE AND THE PROBLEMS OF OVERCOMING
THEM FROM THE POINT OF VIEW OF TEACHERS AND STUDENTS**

Кыскача мүнөздөмө: Бул изилдөөнүн максаты мектептеги ийгиликсиздиктин себептерин аныктоо болуп саналат. Бул изилдөөгө негизделген жана сандык жана сапаттык изилдөө ыкмаларына ылайык иштелип чыккан аралаш изилдөө болуп саналат. Изилдөөнүн жүрүшүндө окуучулардын жетишпестиктин себептерин аныктоо боюнча сурамжылоо аркылуу сандык маалыматтар чогултулуп, мугалимдерден ачык суроолор аркылуу сапаттык маалыматтар алынган. Сандык маалыматтар сыпаттамалык анализ жана тест аркылуу талданды, сапаттык маалыматтар мазмундук анализ аркылуу талданды. Анализдин натыйжасында окуучулардын ийгиликсиздигинин себептери абдан ар түрдүү экени айкын болот. Окуучулар түшүнбөгөн суроолор боюнча окутуучуларга суроо бере албоо, үйрөнгөндөрүн тез унутуу жана жакшы баа албоо сыяктуу себептер. Ийгиликтин жогорку жана төмөнкү топторунда олуттуу айырмачылыктарды көрсөтүп, окуучулар мындай жагдайларды ийгиликсиздиктин себеби катары биринчи орунга койгону байкалган. Мазмундук иликтөөнүн натыйжасында мугалимдер үй-бүлөдөгү, окуучудагы жана мектептеги ийгиликсиздиктин себептерин түшүндүрүп жатканы түшүнүктүү.

Аннотация: Цель исследования состоит в том, чтобы определить причины неуспеваемости в школе. Представляет собой смешанное исследование, опирающееся на количественный и качественный подход. Количественные данные собраны у учащихся с помощью опроса по определению причин неуспеваемости, а качественные – получены от учителей с помощью открытых вопросов. Количественные данные исследованы путем описательного анализа и критерия хи-квадрат, качественные данные – с помощью контент-анализа. В результате пришли к выводу о большом разнообразии причин неуспеваемости учащихся. Было замечено, что такие причины, как: неумение задать вопрос преподавателю при непонимании изучаемого материала; неспособность запомнить материал, изучаемый на уроке; неумение правильно составить конспект, показывают значительную разницу в верхней и нижней группах успешности, и что учащиеся выдвигают такие ситуации на первый план в качестве причин неуспеваемости. В результате контент-анализа установлено, что разнообразие причин неуспеваемости учителя объясняют областью их нахождения – это семья, ученик и школа.

Abstract: In this study, the goal is to determine the causes of school failure. This study is based on research and is a mixed study designed according to both a quantitative and qualitative research approach. In the course of the study, quantitative data were collected from students using a survey to determine the causes of academic failure, and qualitative data were obtained from teachers using open-ended questions. Quantitative data were analyzed using descriptive analysis and chi-square criterion, qualitative data were analyzed using content analysis. As a result of the analysis, it becomes clear that the reasons for the failure of